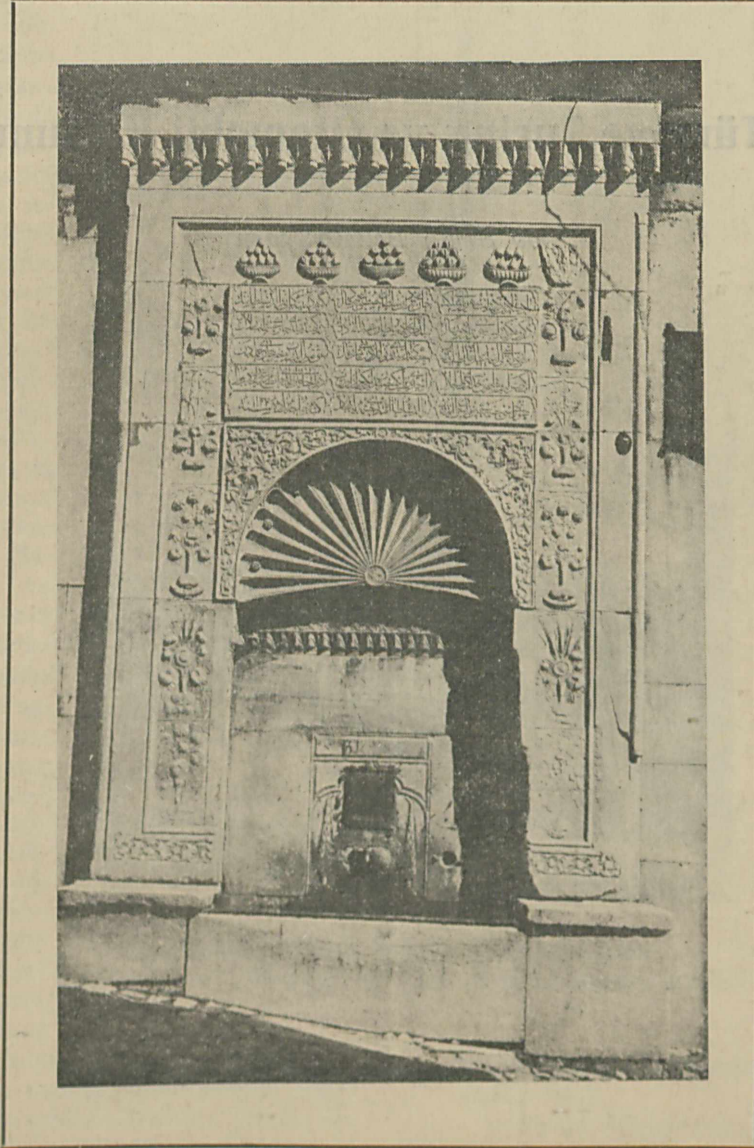

VL. Mirmiroğlu ve Nuri Ebussuudođlu

TOPHANE KAADİRİ ASITANESİ TARİHİ

T. T. O. K.

İstanbulu Sevenler Grubu Yayınlarından

1947

Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu

60 Sayılı Belleteninden

Tophane Kaadiri Asitanesi tarihi

Tophaneden Firuzağaya çıkarken, Kaadiri-ler yokuşunda, "Kaadirihane" diye, maruf Hacı Piri tekkesi ve camisi ve haziresi, Osmanlı tarihinin ve medeniyetinin kıymetli sahifelerinden birini teşkil etmektedir.

Bu tekkenin eski bir Klise üzerinde inşa olduğu, hem Hadikatül-cevamide (cilt 2 sah. 67), hemde İskarlatos Vizandios'un "Konstantinopolis" nam eserinde (cilt 2. sah. 81) yazılıyor. Bu klisenin hangi klise olduğu ve eski isminin ne olduğu hakkında, tarihçilerimiz bugüne kadar bir yazı yazmamış olduklarından bu bapta tetebbuatta bulunmak lüzumunu gördüm.

En evvel hatırıma Buendelmontenin haritası geldi. Bu haritaya baktığımızda, Galatanın şimali sarkisinde, yani şimdiki Tophane ve Salıpazarının üstünde ve mezkûr Kaadirihanenin bulunduğu yerde oldukça büyük bir klisenin bulunduğunu görüyoruz.

Hazreti İsa'dan sonra, Hristiyanlığı neş için, o zaman dünyanın her tarafına yayılan Havariyundan Andrea, birinci asrın ilk yarısında Bizans şehrine gelerek, faaliyete başladığı zaman, Museviler ile Putpereslerin toplu buldukları Bizans

şehrinde oturmayı münasip görmeyip, her husta sakin olan karşı tarafta, yani şimdiki Salıpazarı ve Fındıklı tarafında ikametçi tercih etmiş olduğu malumdur. O zamanlarda Fındıklıya, "Argirupolis" ve Salıpazarı ile Tophanenin üst taraflarına "Elea" adlarını veriyorlardı.

İlk devredeki Hristiyanlar, ve bilhassa Argirupolis Hristiyanları milâtdan sonra, 137—141 senelerinde Elea mevkiinde "Ayion Makaveon" adını verdikleri bir Kliseyi inşa etmişlerdi. Bilâhare dördüncü asır iptidalarında, Büyük

Konstantin mezkûr kliseyi yıkarak, yerine Bazilik şeklinde bir klise inşa etti. İmperator "Makaveon" yerine "yedi etfala" ve bunların hocası olan Rahip Elyazez'e ithab eyledi. İsimlerde değişiklik yoktur. Makabeler zaten "yedi çocuk" idi.

[Bu yedi çocuk esasen Hristiyan değildi, Milâttan 168 sene evvel icrai saltanat eden Yahudi düşmanı Andiohos'un gazabına uğramışlardır. Bunlar müteassıp müsevi olduklarından ve dinlerini inkâr etmediklerinden dolayı mumailayh Andiohos tarafından idama mahkûm oldular, ve anaları Solomoni'nin gözleri önünde birer birer idam oldular. Solomoni, idam esnasında, çocuklarının her birine ayrı ayrı din darane ve tesellibahş sözler söylüyordu. Ve yedinci çocuk idam olunduktan sonra, kendisini ateşe atarak ölmüştür. Hristiyanlar da, dinleri uğurunda fedayî can eden bu Yahudi çocuklarını ve analarını azizler meyanına ithal eylemişlerdir, ve her sene Ağustosun birinci günü bu azizler için kliselerde ayinî ruhanî icra olunmaktadır.

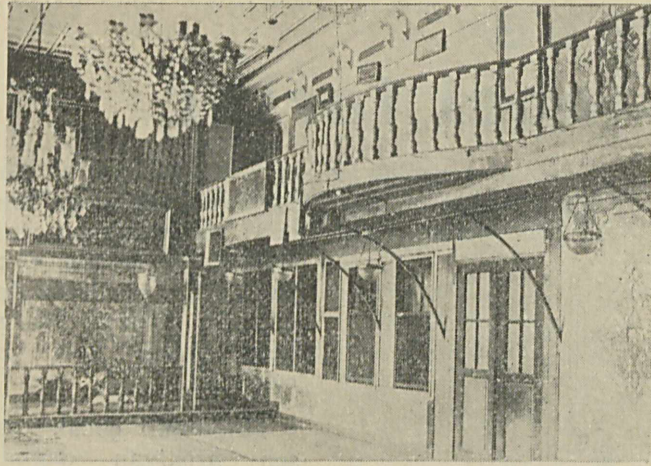
Kaadiri Camii Minaresi (XVIII asır)

Minaret de la Mosquée des Derviches de l'ordre Kadiri.

Azize Solomoni'nin mukaddes bakayası Elyevm Fener Rum Patrikanesi Klisesinde bulunduğu malumdur.]

Ayion Makaveon Klisesine, halk, "Eleadaki Klisa" adını veriyorlardı, mezkûr Klisenin İmparator Iraklios'un (yedinci asırda) 14 üncü saltanatı senesinde mevcut olduğu "Aleksandri-non Hronikon" nam eserin 718 inci sahifesinde yazılmaktadır.

625—626 tarihinde Avarlardan bin kişi "Ayion Makaveon" Klisesinin bulunduğu mevkiin tepesinden ateş yakmak sureti ile oraya

Tophanede Kaadiri Tekkesi Semahanesi (XVIII)
Intérieur du Couvent des Kadiri à Tophane.

vurutlarını karşı yakada, yani Boğazın Anadolu kıyısında toplanmış olan İran askerine bildirmişlerdir. (İskarlatos Vizandios, cilt 2 sah. 83).

Büyük Konstantin, bu kiliseyi inşa ettikten sonra, vefatında bu kilisede defnolunması için türbesini hazırlamak istedi, halbuki saray erkânı bir İmparatorun İstanbul surları içinde defnolunması icab ettiğini ihtar eylemiş olduklarından, bu fikrinden sarfı nazar eylemiştir.

Bu civarda tarihçi Francis birde Aya Kostantin Klisesinin mevcudiyetinden bahsediyor isede, bu klisenin sözü geçen Makaveon Klisesi olmadığı ve sahilde diğer bir klisenin olması lâzım geldiği tarzı ifadesinden anlaşılıyor.

Elea mevkiinde bir de meşhur Aya Mama Klisesi vardı. Bu klisenin İhlamur mevkiinde olduğu söyleniyor. Bizanslılar zamanında ve hatta fetih esnasında İhlamur tarafları meskûn idi, oralarda bir köy vardı, ismine de "Naçuka" derlerdi. Bugünkü Maçka ismi o zamandan kalmıştır.

[Fetihten 45 sene sonra ikinci Beyazıt zamanında yazılmış "Kanunnameyi Havassı Konstantiniye" adındaki yazma kitapta yazılıdır. Bu kitap Beyazıt'taki Belediye Kütüphanesinde muallim Cevdetin yazma kitapları arasında 0/77 Numara ile bulunmaktadır]. Yukarıdaki tafsilâta nazaran Kaadiri hane tekkesinin mebnî bulunduğu eski klisenin Ayion Makaveon Klisesi olduğu hakikata yakın bir ihtimaldir.

Kaadiri hane 1630 tarihinde ve dördüncü Murat zamanında Tosyalı Şeyh İsmail Rumî tarafından bina veya ihya olunmuştur. 1643 tarihinde vefat eden Şeyh İsmail bu Tekkenin haziresinde dökme şebekeli bir kabirde yatmaktadır. Şeyh İsmail bu dergâhtan maada Edirne'de ve Bursa'da ve Tosya'da ve mahalli sairede kırktan ziyade Kaadiri Tekkesi açmıştır. Kaadiri hane nin eskiden minaresi yoktu. Üçüncü Mustafa

zamanında (1757—1774) sipahiler ağası olan Mehmet Ağa bir minare yaptırmıştır. Tekkenin kapısı ittisalinde bulunan gayet zarif çeşmenin banisi Topçu başı İsmail ağadır.

1764 da vukubulan ve on beş saat devam etmiş olan yangında Kaadiri hane ile Galata Mevlevihanesi yanmıştır.

Üçüncü Sultan Mustafa zamanında ve 1765 senesinde Yenişehirli Osman Efendi bina emini nasbolunarak, Kaadiri hane ve Mevlevihane yeniden inşa olunmuşlardır. 1822 tarihinde vukubulan Tophanenin büyük yangınında Kaadiri hane tekrar yanmış olduğundan, zamanın Padişahı İkinci Mahmud'un iradesi ile yine ahşap olarak müceddeden bina ve ihya olunmuştur.

Bugün dahi iyi bir halde muhafaza olunmakta bulunan Kaadiri hane alçı pencereleleri ile ve duvar nakışları ile kıymetli bir eserdir. Kütüphanesinden bir kısmı mevcuttur. Tekke kısmını bir ilk okul işgal etmektedir. Tekke bahçesindeki tarihî ocak yıkılmıştır. Tekkenin haziresinde pek büyük şeyhlerin mezarları vardır.

Tekkenin altında üç dört masura kalınlığında bir su 75 santim kadar yüksekliğinde ve 60 santim kadar genişliğinde bir tünelden akmaktadır. Bizans klise ve manastırlarındaki sular ekseriyetle kuyu ve sarnıçlardan tedarik olunmakta olduğundan, Kaadiri hane ye gelen bu suyun Osmanlılar tarafından Tekke için getirilmiş olduğu melhuzdur.

Caminin altında Türk hamamını andırır bir taş ve tuğla bina vardır, buranın evvelce bir (hypogée) yani klise altı mezarlığı olması da mümkündür. Bahçede görülen bazı tuğlalar, Bizans mamulü tuğlalardır. Şeyh evinin altından cami altına doğru açılmış bir mahzen başlığının inşa tarzı da Bizans mimarisini andırır.

VL. Mirmiroğlu

Kaadiriler Tekkesi zemin
Rez-de-chaussée du Couvent des Kadiri.

Kaadiri' Asitanesinin son üç asırlık tarihi

(Kaadiri hane mescidi) diye (Hadikatülcevami cilt 2, sahife 67) de yazılı olan ve mescit, tekke daireleri, hatire, çeşmelerle mahzenden müteşekkil, tarihi yadı önemli eski eserler camiasının yeri, hatiresinde gömülü olup, (1040 H - 1630 M) de vefatı mevcut kabir taşından anlaşılın (Hacı Piri) tarafından vakfedilmiştir. Kitabeli taşının örneği şudur:

Hüvelhayyülbaki

Sahibülhayrat Hacıpiri muhterem

Bu makama oldu baisrayegân

Ruhu şadanola zikrullah ile

Eyle ya Rab ravzasın cennet mekân.

Sen 1040.

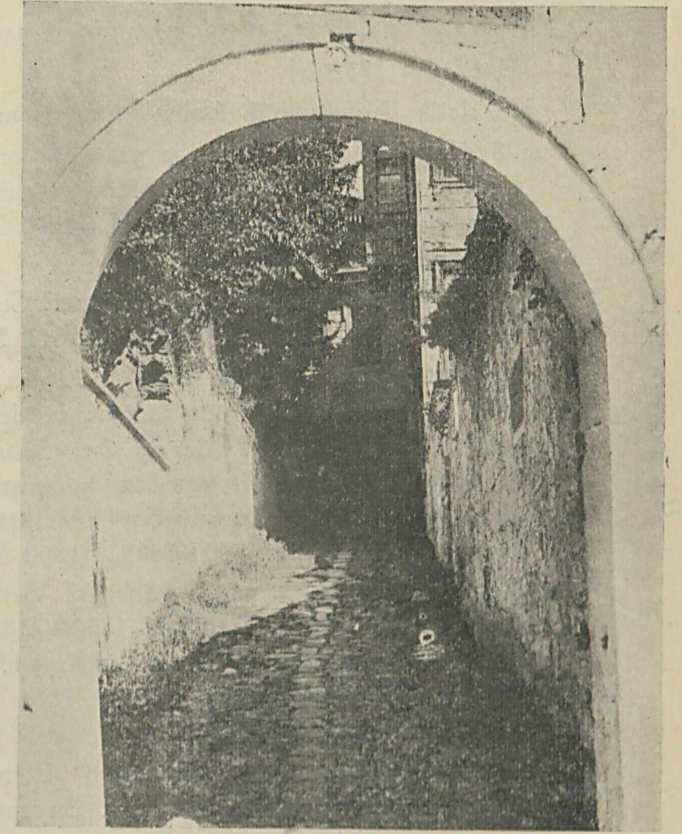
(1037 H - 1627 M) de vefat eyleyen oğlu Mehmed Çelebinin taşı da civarındadır.

Binayı kuran, Tosyanın Badin karyesinden ve Kaadiri tarikatının 2ci Piri bulunan yüce tasavvuf âlimlerinden Şeyh İsmail Rumi efendidir.

Bu muhterem zât İstanbul'a gelmeden önce, Bağdat'ı ziyaret edip, Şeyh Feyzullah efendiden Piri Sani künyesile irşada memur olarak, birçok şehirler ve kasabalar gezmiş ve Tosya, Kastamonu, Edirne, Tekirdağ, Bursa, Mısır ve Siroz'da (Hadikanının tabiri üzere "Evliya" adedince 48 mahalde) Tekke tesis eylemiş ve İstanbul'a gelerek, Sofular Camii Şerifinde Neşriyüzeat eyleyüp (Tekkeyi Mezburu bina ve ihya) eylemiştir.

Miratı İstanbul Cilt I - sahife 376 da (vesair tamam 40 mahalde birer tekke küşad eyledikten sonra, 1020 tarihinde Dersaadete teşrif ve halen Defini Hâk İtirnâk oldukları makamı meskûru Hacı Piri nam Sahibülhayır tarafından terk ve teberru olunarak, bina ve inşa edüp en evvel bu Beldeyi Tayyibede erkânı Tarikî Kaadiriye neşre muveffak oldukları için, (Rumî) lâkabile Tehallûs buyurulmuşlardır) diye açıklamaktadır.

Bursalı Tahir bey merhum, Osmanlı müellifleri Cilt I - sahife 25 de (Ahvali Aliyelerinin tafsili Atiyüttercüme Hafız Ahmed Rifat efendi merhumun "Nefhatürriyazülâliye fi beyanı Tarikatül Kaadiriye" sinde münderiçtir.) dedikten sonra, Tekirdağlı Sırrı Ali Efendinin (1202 H - 1781 M)de yazdığı Tuhfeyi Rumî adındaki

Kaadiriler Tekkesinin methali
Entrée du Couvent des Kadiri à Tophane.

manzum eserinde yazılı olduğunu ilâve eylemektedir.

Dediler tarihi nakli Piri sahib izzete

Bu an İsmail Rumî göçtü Bezmi Vahdete

Sen 1041 H.

deği tarih mısraına göre (1041 H - 1631 M) ebediyete intikal ederek, üstünde

Bilirsin ruh Ehlullahı kim sahib tasarruftur

Bu İsmaili Rumî Meş'hedidir eyle istimdat

Beyiti nefis bir hatla mahkûk pirinç şebeke içinde medfundur.

Şeyh İsmail Rumî Efendiden sonra:

2— Damadı Şerifievvel Halil Efendi 1041 - 1069 H 1631 - 1658 M

3— Oğlu Seyyid Fazıl Mehmed Efendi 1069 - 1099 H 1658 - 1697 M

4— Oğlu Şerifisani Abdurrahman Efendi (Ced

Hasan Efendi merhum damadı) 1099 - 1123
H 1697 - 1711 M

5— Oğlu Şeyh Hüseyin Efendi 1123 - 1126 H
1711 - 1714 M

6— Biraderi Şeyh Halil Efendi 1126 - 1145
H 1714 - 1732 M

Vekâletle Aliyülvahidi bulunduktan sonra:

7 ve 8 Halil Efendi Zade Seyyid Mehmed
Efendi ile Seyyid Ahmed Efendiye müş-
tereken cihet verilmiş ve 1216 H - 1801 M.
senesine kadar devam edip

9— Seyyid Ahmet Efendi oğlu Mehmed Sırrı
Efendi 1216 - 1226 H. - 1801 - 1811 M.

10— Damadı Emin Efendi 1226 - 1261 H
1811 - 1845 M. Bu zatın zamanında der-
gâh 1239 H 1823 M. de ve 2 ci Sultan
Mahmudı Adli devrinde yeniden yapılmıştır.

11— Şerif Ahmed Efendi torunu Şeyh Abdüşşe-
kür Efendi 1261 - 1277 H 1845 - 1860 M.

12— Oğlu (İmamı Şehriyari) Mehmed Şere-
feddin Efendi 1277 - 1293 H 1860 - 1866
M. Bu zat oğlu Şerif Ahmed Muhyeddin
Efendiye Kasrıyed edüp 1302 H 1884 M
de Hicaz da vefat eylemiştir.

13— Oğlu Şeyh Ahmed Muhyeddin Efendi
1292 - 1327 H 1875 - 1909 M. Bu zatın
zamanında 1312 H 1894 M. de dergâh ta-
mir edilmiştir.

14— Oğlu Şeyh Abdüşşekür Efendi 1327 -
1339 H. 1909 - 1918 M.

15— Oğlu Şerif İsmail Gavsi Efendi 1339 H.

Vakıflar idaresi, önemli anıtlardan olan bu-
rasının, eski eserleri koruma encümeni kararı
vechile hüsnü muhafazası için, eski Şeyhi olup
ecnebi diline de aşına bulunan Bay Gavsiyi
kayyım ve muhafız tayin edüp, binayı ziyaretçilere
açık bulundurmuş, ve bu zatın dikkati ve mü-
temadi nezareti ile mamuriyeti devam eylemekte
bulunmuştur.

Hatîrede gömülü mühim ve tarihe geçmiş
zâtler:

Tasavvuf bilginlerinden ve değerli şairlerden
Eşref Zade İzzettin Ahmed Efendi (1152 H.
1739 M.) bu zatın (Enisülcanan) adında dört
cilt büyük Arâbi tefsiri ve (Müşevvikuluşşak)
adında mevizesi, İzzi Mahlâsı ise şiirleri vardır.
Eski Şeyhlerinden Şerif Halil Efendi divan sa-
hibi bir şairdir. Son devrin mümtaz devlet adam-
larından, musiki üstadı, şöhretli hattat, kadı-
asker ve reisül ülema, Mustafa İzzet Efendi de
burada yatar. Şakirdi Reisülhattatın Muhsin
Zade merhum Abdullah beyin yazısile nefis ki-
tabesinin altında 1293 H. tarihi görülmektedir.
Cami binasının altına tesadüf eden bahçede Bi-
zanten mahsen vardır.

Mektep ittihaz edilmiş mahallin alt katında
1177 H. Tarihli kitabede, o tarihe mevcudiyeti
anlaşılan ve daimi akan bir su yolu bulun-
maktadır.

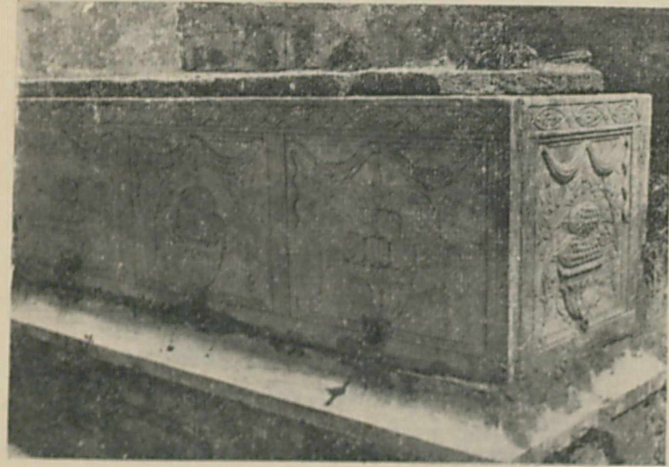
Tarih kitabesi şudur:

Abi bi renk olmagile mazharı sırrı hayat
Oldu bu mecraya memba' ismi Hayyilâyezâl
Olduguyçün hubbi zâtinden tecelli âleme
Tutdu iklimi şüunu serteser nuri cemâl
Çeşme sarı feyzidir atşane sırrı Kaadiri
Haşredek siyrab olur ol feyizle erbabi hâl
Su gibi ezberledim bu çeşmei dilcusuna
Bir mücevher beyit geldi tab'a Hakim bimisal
Ayni zemzem gibi cari oldu emri Hak ile
Hanikahı Kaadiride mai safii zülâl.

Scene 1177.

Nuri EBUSSUUD

Eski Eserleri Koruma Komisyonu Üyesi.

Kaadiriler'de XVIII nci asra ait bir Türk lâhidi
Sarcophage Turc
dans le Couvent des Kadiri (XVIII).

Basıldığı yer: Üniversite Matbaası Komandit Şti. — Beyoğlu Tünelbaşı.

Boğaziçi Üniversitesi

Arşiv ve Dokümantasyon Merkezi

Kişisel Arşivlere İstanbul'da Bilim, Kültür ve Eğitim Tanıtı

Aziz Ogan Koleksiyonu

OGNIST0601103